

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

האור הפנימי של

חנוכה אז והיום

בהשקפת חז"ל

Rabbi Meir Goldwicht
כב' כסלו תשס"ט • December 21, 2008

(1) ויקרא (כג'-כד')

(מג) למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם: (מד) וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל: (א) וידבר ה' אל משה לאמר: (ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: (ג) מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד חקת עולם לדרתיכם: (ד) על המנרה הטהרה יערך את הנרות לפני ה' תמיד: פ

(2) הרוקח על התורה

(כד,ב) ויקחו אליך שתהא גזבר. סמך שמן זית לסוכות רמז לחנוכה מה סוכות ח' ימים וגומרין את ההלל אף חנוכה. להעלות נר תמיד רמז לחנוכה שמן זית מן המוכחזר בפרק במה מדליקין. ויקחו אליך שמן בגי' אלו שמנה ימי חנוכה. תמיד בגי' בכל שמונה. להעלת נר ואחר כך יערך את הנרות זהו כבית הלל לילה ראשונה נר אחד מיכן ואילך מוסיפין ואין ללמד מפרי החד שמתמעטין כנגד ע' אומות שיתמעטו. בואתה תצוה כתוב.

(3) דרשות ר' אבן שואב (תלמיד הרשב"א)

וכן עשה השם בזמן חשמונאים שעשה השם נס גדול ונסתר שמסר גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי, כלומר שר נכבד כמו יאתיו חשמני, ועל אותן הנסים הגדולים כמו שהם מוזכרים בספר יוסף בן גוריון ובספרים אחרים מסבפרי הקדומי'. צוה עדות לישראל בשמן המנורה שהיא עדות לישראל, כמו שמוזכר בה עדות דכתיב באבל מועד מחוץ לפרכת וגו'. ואמרו עדות הוא לישראל ענין נר המערבי שהיה דולק תמיד לא היה משים בו שמן אלא כמדת חברותיה ולעולם לא היה כבה. וכמו שאמרו ז"ל כי כל ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק בבית שני לא כבה נר מערבי. ואמרו עדו' הוא לישראל ששכינה עמם. ובראות היונים הרשעים מעלת המנורה וכי היא טוב הצפון לישראל הרומזות לענייני גדולים שנתקשה משה בענייניה, טמאו השמן מלבד צלוחית אחת שהיתב מונחת בארגס אחד עם חותמו של כהן גדול והיה בה שמן ליום אחד, והקב"ה עשה נס בה. ולהיות עדות בישראל נתוסף בה שמן לכל יום עד ח' ימים, והצלוחית לא היתה מחזקת שמן אלא ליום אחד, והשם היה מחדש בכל יום ויום נס עד שמנה ימים שהם כנגד שמונת ימי הסוכות עד ח' חג עצרת, ולכן יש באלו הימי' הלל גמור. כי בכל יום ויום נתחדש נס כמו בסוכות כי כל יום רומז לענין מחודש.

(4) תלמוד בבלי – מס' שבת (כא:)

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל - כנגד ימים היוצאין. וחד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל - דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שני זקנים היו בצידון, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו - כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו - דמעלין בקדש ואין מורידין.

(5) מהר"ל – גבורות ה' (פרק מז')

ושלשה פעמים נאמר ויאמינו, כאשר בא משה לגאול אותם נאמר (שמות ו') ויאמן העם כי פקד ה' את עמו וכי ראה ענים, ובקריעת ים סוף נאמר ויאמינו בה' ובשה עבדו, ואצל הר סיני נאמר (שם כ') הנה אנכי בא אליך בעב הענן למען ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם, הרי ג' אמונות שנתבררו ביציאת מצרים. ודע כי ג' אמונות הם יסוד הדת וכאשר חס ושלום תפול אחת מהם תפו הדת בכללה, האחת היא ההשגחה שהוא משגיח בתחתונים ולא כמו שאומרים המינים עזב ה' את הארץ שאם כן למה נעבוד אותו אחר שאין משגיח בתחתונים לפקוד את מעשיהם, האמונה השנית שהכל הוא ביד ה' ואין דבר חוץ ממנו וזהו אמונת מציאות השם יתברך, כי בודאי הכל מודים במציאות השם יתברך רק שלא יאמר שאינו הכל חס ושלום ויוכל לצאת מרשותו, לכך אמונת מציאות השם יתברך שהוא הכל ואין דבר חוץ ממנו יתברך. האמונה השלישית שידבר השם יתברך את האדם ויתן לו תורה וזהו אמונת תורה מן השמים. ולכך כאשר בא משה לגאול אותם וראה ה' ענים ולא עזב אותם נאמר ויאמינו כי פקד ה' את עמו וכי ראה את ענים וזהו אמונה ההשגחה, ובקריעת ים סוף נודע להם אמיתת מציאות השם יתברך שאין דבר יוצא ממנו יתברך והכל הוא ברשותו וביכלתו אחר שהיה הוא משנה הים ליבשה כמו שהתבאר ולכך נאמר ויאמינו בה', ובמתן תורה כתיב וגם כך יאמינו לעולם הרי אמונה שלישית, וכנגד אלו שלש אמונות שהם שרשים ויסוד לדת צוה השם יתברך בשלשה רגלים, ונקראים רגלים על שם שהם רגלי הדת שעומד עליהם הדת, כי חג הפסח בו נודע שהוא יתברך כל יכול על ידי אותות ומופתים עד קריעת ים סוף שהיה בשביעי של פסח ובו נודע בביורו שהכל ביכלתו ואין חוץ ממנו וחג השבועות בו נודע נתינת התורה, וחג הסוכות שהושיב אותם

בענני עבוד בשמירתו וזה מורה על ההשגחה והשמירה שהיה עליהם ולא עזב אותם שהושיב אותם בסכות שהיא השמירה, וכמו שאנו אומרים פורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים.

6) ילקוט שמעוני תורה פרשת בלק רמז תשסה

ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה

7) תלמוד בבלי – מס' עירובין (יט.)

ואמר רבי ירמיה (בר) [בן] אלעזר: שלשה פתחים יש לגיהנם, אחד במדבר ואחד בים ואחד בירושלים. במדבר, דכתיב (במדבר ט"ז) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה, בים דכתיב (יונה ב') מבטן שאול שועתי שמעת קולי, בירושלים דכתיב (ישעיהו ל"א) נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים. ותנא דבי רבי ישמעאל: אשר אור לו בציון - זו גיהנם, ותנור לו בירושלים - זו פתחה של גיהנם.

8) קדמוניות היהודים

והג הסוכות התקרב, הוא החג הנשמר אצלנו ביותר. (והורדוס) הניח לימים אלה לעבור, והוא ושאר העם דעתם נתונה היתה לשמחות. אולם הקנאה שעוררה את חמתו בגלוי הפליגה אותו אפילו מתוך (ימים טובים) כאלה כדי להחיש את עניין המזימה. שכן כשעלה הבחור אריסטובולוס בן שבע-עשרה על המזבח, לפי החוק, להקריב את הקרבנות, והוא לבוש בגדי-השרד של הכוהנים הגדולים ועשה את עבודת-הקודש, דגול ביופיו וקומתו גבוהה מכפי גילו, ומתוך קלסתר-פניו נשקפת במידה רבה מאוד רוממות משפחתו, עבר את ההמון נחשול של חיבה אליו, וזכר מעשיו של אריסטובולוס זקנו ניצב חי (לפניהם) והוכרעו לאט לאט על-ידי רגשו-תיהם אלה נראתה כפזיזות יתירה בימי מלכותו (של הורדוס). למראה כל אלה החליט הורדוס להוציא לפועל את המזימה שזמם על הנער. וכשעבר החג סעד (המלך) ביריחו: אלכסנדרה, היא שאירחה אותם (שם). הוא נהג חיבה בעלם ומשכו לשתייה ללא חשש, והיה מוכן לשחק אותו ולעשות מעשי נערות כדי לשמו. ומאחר שמזג המקום הוא חם מדי התאספו ויצאו כולם מהר מתוך חולשת-חושים, ועמדו ליד הבריכות הגדולות שהיו סביב החצר וציננו עצמם בחום הלוהט של צהרי-היום. תחילה הסתכלו בשוחים מבין העבדים והרעים; אחר כך נלווה גם הבחור (אליהם). והורדוס הוא שעורר אותו. ואתם מרעיו, שנצטוו על כך, הכבידו עליו וחזרו והטבילו אותו בחשכה היורדת, כאילו בדרך משחק, ולא הרפו מהשוהה עד שהנקוהו לגמרי. כך נרצח אריסטובולוס ולא הגיע לשמונה-עשרה שנים תמימות. הוא החזיק בכהונה הגדולה שנה אחת

9) תלמוד בבלי – מס' סוכה (נג.)

תניא, אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל כשהיה שמה שמחת בית השואבה היה נוטל שמנה אבוקות של אור, וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו. וכשהוא משתחוה נועץ שני גודליו בארץ ושוחה, ונושק את הרצפה וזוקף, ואין כל בריה יכולה לעשות כן. וזו היא קידה.

10) שם

תניא, אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמה שמחת בית השואבה אמר כן: אם אני כאן - הכל כאן, ואם איני כאן - מי כאן. הוא היה אומר כן: למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי, אם תבא אל ביתי - אני אבא אל ביתך, אם אתה לא תבא אל ביתי - אני לא אבא אל ביתך, שנאמר (שמות כ, כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך. אף הוא ראה גלגולת אחת שצפה על פני המים, אמר לה: על דאטפת אטפוך, ומטיפך יטופון.

11) שולחן ערוך – אורח חיים (סימן תרע"א)

בכ"ה בכסליו (מתחילין) שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית, אבל מותרין בעשיית מלאכה; ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להם.

12) תלמוד בבלי - מס' שבת (כ"א:)

מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל תמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.

13) רש"י (כ"ב:)

וממנה היה מדליק - הנרות בין הערבים.

ובה היה מסיים - הטבת הנרות שדלק כל היום, ואינו מטיבו עד הערב, ומשנה זו בתורת כהנים שנויה

(13 רמב"ן במדבר (ח:ב))

בהעלתך - למה נסמכה פרשת מנורה לחנכת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב, לשון רש"י ממדרש אגדה:

ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבחו בו הכתוב (דברים לג י) ישימו קטורה באפך, ובכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלו משרתי אלהינו. ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים. ואם תאמר שהיו חובה ונצטוה בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוה עליה. אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו: ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שמם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח עכ"ל:

וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך ה) וכן במדרש רבה (טו ו), אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שביית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם. והנה דבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם

(14 תלמוד בבלי – מס' שבת (כב:))

(ויקרא כ"ד) מחוץ לפרוכת העדת יערך, וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו; אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב: זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים.

(15 רש"י (שם))

וממנה היה מדליק – הנרות בין הערבים:

ובה היה מסיים – הטבת הנרות שדלק כל היום ואינו מטיבו עד הערב ומשנה זו בת"כ שנויה

(16 טור – אורח חיים (סימן תצ'))

אמר רב האי שמעתי מפי חכמים כי תחייית המתים עתידה להיות בניסן ונצחת גוג ומגוג בתשרי ומש"ה בניסן מפטירין העצמות היבשות ובתשרי ביום בא גוג

(17 תהלים (ב:א-ד))

(א) לְמָה רָגַשׁוּ גוֹיִם וְלְאֲמִיּוֹת יִהְיוּ רִיק: (ב) יִתְנַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִיִּים נוֹסְדוּ יַחַד עַל ה' וְעַל מְשִׁיחוֹ: (ג) נִגְתָּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנִשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֵב תִּימוֹ: (ד) יוֹשֵׁב בְּפִשְׁמִים יִשְׁתַּק אֶדְנִי יִלְעַג לְמוֹ:

(18 רבינו בחיי – ספר כד הקמח)

והנה רז"ל הרחיבו הביאור בענין הזה, הוא שאמרו במסכת ערכין: רבי יהודה אומר כנור של מקדש של ז' נימין היה, שנאמר: שובע שמחות את פניך, אל תקרי שובע אלא שבע. ושל ימות השיח שמנה, שנאמר: למנצח על השמינית, על נימא שמינית, ושל העולם הבא עשר, שנאמר: בנבל עשור זמרו לו. הענין הזה יש להתבונן בשמנת הימים האלה הנקראים חנוכה שהוא נגזר מלשון: חנוך [לנער], כלשון: חנוכת הבית, לפי שהוא רומז לשמן המשיח שאנו עתידין לחנך בית המקדש.

(19 רמב"ם – הל' חנוכה (ד:יב))

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק.

(20 משלי (כ:כו))

נר ה' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן: